

บทคัดย่อ

การแก้ไขปัญหามุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาได้ดำเนินงานภายใต้แนวคิดการพัฒนาบนพื้นฐานของชุมชน (community based development) ซึ่งเป็นการริเริ่มการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ดำเนินงานโดยกลุ่มรากหญ้า (grass root) เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและสร้างชุมชนที่เข้มแข็งด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหาการถูกไล่รื้อและพัฒนาชุมชนจนมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง แต่ก็ยังเป็นเพียงการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในระดับพื้นฐาน (basic needs) เท่านั้น จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (primary survey) ของชุมชนภายหลังจากผ่านวิกฤติการณ์การถูกไล่รื้อและพัฒนาที่อยู่อาศัยแล้ว ได้พบประเด็นที่ส่งผลให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในกระบวนการพัฒนาชุมชน

งานวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการดำเนินงานของชุมชนคนจนในกรุงเทพมหานครภายหลังจากผ่านวิกฤติการณ์การถูกไล่รื้อและสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มั่นคงได้ด้วยพลังของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาชุมชน (2) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยนี้อาศัยแนวคิดการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนคนจนโดยใช้หลักการมาภิบาล แนวคิดการสร้างพลังของชุมชน แนวคิดการพัฒนาชุมชนและแนวคิดการจัดการความรู้ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยเสี่ยงจากชุมชนกรณีศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ ชุมชนคลองล้านนุช ชุมชนเพชรคลองจั่น และชุมชนเจริญชัยนิมิตรใหม่ ซึ่งเป็นชุมชนนำร่องของการพัฒนาที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร

วิธีการดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยการศึกษาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชน การสำรวจพื้นที่กรณีศึกษาของการวิจัยด้วยการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ โดยศึกษาข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างคำถามจากกลุ่มตัวอย่างแกนนำและสมาชิกชุมชนรวม 40 คน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงสาระในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ การถ่วงน้ำหนักเพื่อวิเคราะห์ความสำคัญของปัจจัยและการจัดลำดับความสำคัญของปัจจัย เพื่อค้นหาสาเหตุที่บ่งชี้ถึงความไม่ต่อเนื่องและปัจจัยเสี่ยงที่จะส่งผลให้ขาดความต่อเนื่องในกระบวนการพัฒนาชุมชน

ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ ประการแรก คือ ปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลให้เกิดความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาชุมชน ดังนี้ (1) ความร่วมมือ/การมีส่วนร่วมลดลง (2) เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ

สถานต่องานพัฒนา (3) ภาระหนี้สินและขาดวินัยทางการเงิน (4) ผู้นำชุมชนมีภาระมากไม่สามารถเอาใจใส่งานชุมชนได้อย่างเต็มที่ (5) มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน/ขาดความไว้วางใจกัน ประการที่สองได้ค้นพบข้อบ่งชี้ที่แสดงถึงความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาชุมชน 6 ประการ ดังนี้ (1) ภาวะผู้นำและความเชื่อถือศรัทธา (2) การมีส่วนร่วมและอาสาสมัครชุมชน (3) องค์ความรู้ ประสบการณ์และความสามารถในการแก้ไขปัญหา (4) ระบบการบริหารจัดการชุมชนและความต่อเนื่องในการประสานกับเครือข่าย (5) ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และ (6) ความยากจน

การวิจัยนี้ได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง 7 ประการ ดังนี้ (1) การส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน (2) การจัดการพื้นที่ของชุมชน (3) การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน (4) การสร้างองค์ความรู้ของชุมชน (5) การแก้ไขความยากจนของชุมชน (6) การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และ (7) การพัฒนาระบบบริหารจัดการชุมชน ทำได้ดีที่สุด ได้นำผลการวิจัยไปเสนอต่อตัวแทนชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความเสี่ยงของปัญหาและนำข้อเสนอแนะดังกล่าวไปปฏิบัติใช้เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง